

ISSN: 1300-4212

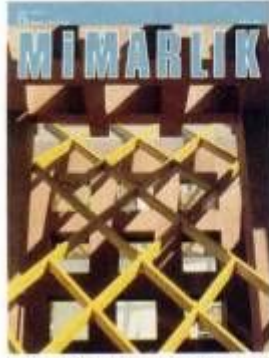
MİMARLAR ODASI

SAYI: 263

MİMARLIK

MİMARLIK İÇİNDEKİLER

Ankara Basın ve Kültür Gençlik Merkezi
Mimar: Nuran Ünsal
Fotograf: Nuran Ünsal

MİMARLIK'TAN	3
HABERLER	4
ODA'DAN	7
GÜNCEL: HABİTAT II STOCKHOLM'DEN VANCOUVER'E... RİQ'DAN İSTANBUL'A... 2 Aydan Erim	10
GÖRÜŞLER SORUMLULUKLARIMIZ — ÖDÜNLERİMİZ Şevki Vanlı	12
DOSYA: MİMARLIK VE SAVAŞ SAVAŞ VE MİMARİ YA DA YIKMAK VE YAPMAK Doğan Kuban	14
YOKEDEN SAVAŞ-VAREDEN SAVAŞ: SAVAŞLAR VE İNSANLAR Gürhan Tümer	16
SAVAŞ VE MİMARLIK Suha Özkan	24
SAVAŞ — MİMARLIK Cengiz Bektaş	27
1954 LA HAYE SÖZLEŞMESİ VE UYGARLIĞIN KÜLTÜREL MEKTUBU MİMARLIK Oktaç Ekinci	31
YIKMA VE YAPMA OYUNU Tan Oral	33
SAVAŞLAR, YAŞAM VE PLANLAMA Raul Beyru	34
BELLEĞİMİZDEN TÜRKİYE'DE MODERNLEŞMENİN UNUTULMUŞ TANIKLARI: ASKERİ MİMARLIK EL KİTAPLARI Uğur Tanyeli	38
İNCELEME / ARAŞTIRMA MİMARİ ÇEVRE İLE TOPLUM YAPISI VE DEĞİŞİMİNİN ETKİLEŞİMİ Faruk Yalçın Uğurlu	43
MODERN SÖNİRASI MİMARLIK ARAYIŞLARI Neslihan T. Dostoğlu	46
PROJE / UYGULAMA ANKARA BASIN VE KÜLTÜR GENÇLİK MERKEZİ Nuran Ünsal	51
ELEŞTİRİ KULÜBE VE PİRAMİT Murat Uluğ	53
SANAT BİNLERCE ÇAKILTAŞININ SERÜVENİ Hülya Vurnal İkizgül	55
MOZAIK SANATI VE HÜLYA VURNAL İKİZGÜL'ÜN FRANSA SERGİSİ Feriha Büyükdünel	56
YAYIN TANITMA TÜRKİYE'DEKİ İTALYAN ELÇİLİKLERİ Aşlı Ataöv	58

10

14

26

51

55

MİMARİ ÇEVRE İLE TOPLUM YAPISI VE DEĞİŞİMİNİN ETKİLEŞİMİ

FARUK YALÇIN UĞURLU *

Ülkelerin toplumsal yapıları dinamik özellik gösterirler. Bu özellikleri tarih boyunca çok yaş değişimi konudur. Bu evrimsel değişimin farkı nedenlerle (devrim vb.) hızlı gerçekleştiği durumlarda, sistemi oluşturan bazı parçaların kendi değişim hızlarının üstüne çıkabildiği, bazılarının ise bu değişimi reddetdikleri görülmüştür. (Şekil 1)

Ekonomik güçler ve onların yarattığı duraganlık bizim yaşam çevremizi, elbise veya araba değiştirmemiz kadar kolayca değişimimizi olanaksız hale getirmektedir... geleceğe olumlu katkı olmadan sadece eskiliyi yitirmek üzere elde edilen yeni'nin anlamı olmaz. (Doxiadis, s. 29)

Toplum ve mimari oluşumların gelişim süreçleri de böyledir. Batı insanları, Helenistik, Roma, Ortaçağ dönemlerini bütün sosyal olayları ile yaşamışlardır. Bunların getirdiği birikimlerin mekana, çevreye yansımaları zenginliğini kullanmaktadırlar. Atatürk devrimlerini yaşayan Türkiye'nin daha hızlı değişimini istemenin bilimsel açıdan yanlış olduğunu düşünülebilir. Böyle olduğu için kısa tarihsel süreçlerde düzeyi yüksek, çok verimli çevre ve yapılaşma iyileşmelerini beklemek aşırı iyimserlik sayılabilir.

Buna bir örnek olarak duran bir araç hızla hareket ettiğinde içindeki değişim yapılarındaki bireylerin etkilenişleri verilebilir. Bazı bireyler araca ilk defa binmekte, bazıları ise bu araca ilk defa binmekte, bazıları ise bu araca karşı refleks davranış standartları geliştirmiş, diğerlerinin ise gelişmemiş olabilir. İşte bütün bu değişim yapılarındaki etkisi atındaki elde ettikleri sonuçlar da farklı olabilir. (Şekil 2)

Ortaya konan bu açıklamanın en çarpıcı örneklerini az gelişmiş ülkelerde ve özellikle de Türkiye'de izleyebiliriz. Bu ülkelerdeki yapılarda, biçim değişirken özün değişiminin gerçekleşmemesi, vasılacak istenen olumlu noktaya varmamız engellemektedir.

Bu açıdan bakıldığında çiplak göze algılanan Türkiye'nin özellikleri, onu bir ziflikler ülkesi şeklinde görmeye yönlendirmektedir. Örneğin şehrsel doku içinde gecekonduların hemen yanında modern diye tanımlanan yapıların olması şaşırtıcıdır. Ancak asıl şaşırtıcı olması gereken bunların içindeki yaşamın, sosyo-psikolojik aktivitenin mekanlarla uyumu veya uyumsuzluğudur. (Örneğin modern evin bir parçası olan banyodaki követin kullanımında çamaşır ısıtma yeni haline geçmesi.) Burada önemli olan toplumsal gelenek-göreneklerin değişim hızının mekansal değişim hızının gerisinde kalması beklenilebilecek mimari kararların, toplumsal baskının da etkisi ile gerçek verileri (toplumsal, sosyal) kullanmadan ortaya çıkmasının önemsenerek bir hata olmasıdır. Babıye takli etmenin alıştın yaşamla çakışmayan yönleri yanında asli değerli özelliklerini yok edilmesini (gerçek potansiyelinin) getirmesi yanlıştır. (Örnek: avlulu, geçiş mekânı, çevreye uyumlu yapılaşmanın olumlu yönleri, korunma gereği.)

Genellikle gündelik yaşamın sokaktan yüksek bahçe duvarı ile veya öndeki iki katlı bina blokuna ayrılmış olan bu iç veya arka bahçede geçtiği farklı kenarlerdeki konutların incelenmesinden görülmektedir. İç avluda yer alan açık ve kapalı mekânlarda yaşama, depolama gibi gereksinimler karşılanmakta ve çoğu kere çiçek yetiştirilmektedir. (Aktöre, s. 501)

İçinde yaşadığımız mekânlar ve onların oluşturduğu mikro veya makro çevre bir bütün olarak, onlarla ilişkide olan birey veya topluluklarla birlikte anlam, özellik kazanır. Türkiye'deki bir kent dışardaki bir kentle karşılaştığımızda ortaya çıkan ayırım sadece fiziksel özellikler olmamaktadır. Bu farklı mekânların sosyal, psikolojik, siyasal, ekonomik kullanımlarındaki farklar, onların bütünsel özelliklerindeki değişimleri oluşturur. Sıralanmaya çalışılan bu değişim sisteminin sadece bir parçasını olarak değerlendirme yapmamız ve sonuçla gitmemiz beklenmemelidir. Örneğin çağdaş teknoloji ile gerçekleştirilmiş bir yapıda yer alan bir yaşamın, insanlığa getireceği yararlar çağdaş ise ancak o zaman o mekânın çağdaş anlamı vardır. Böyle bir aşamada da o yapı çevresinin ve o çevrenin bulunduğu kentin, hatta dahası o ülkenin her anlamda gelişmişlik düzeyinin kalitesi söz konusu olmalıdır.

İnsanlar için üretilen eskinin sakin sessiz şehirleri, çimdi makina ve otolarla doldurulmuştur. Fakat Venedik bu duruma bir istisna

oluşturmaktadır, çünkü burada oto olmaması onun belli bir mimari formdan ödün vermesini bölmüştür. Bu nedenle Venedik eski güzelliklerini zamanımıza taşıyabilmişir... Bir mimar yapı ile sınırlanabilir mi? Ya kent? (Doxiadis, s. 20)

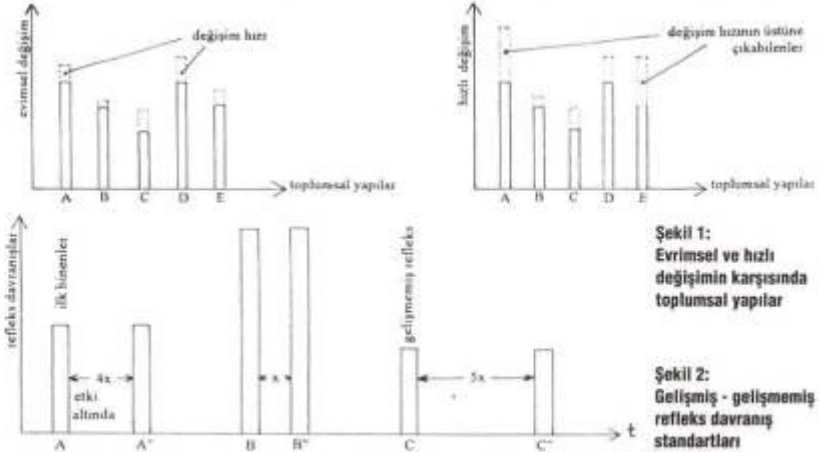
Bu örnekte de anlaşılmalıdır ki ilk tasarımı oluşturan faktörler, onlara bağlı tasarım kararları değişiminde bazı sonuç değerlerin kaybolmasından, ölesinden kaçınmamaktayız.

Bu standartların olumlu gelişiminden bahsedebilmek için toplumu oluşturan bireylerin, grupların ve giderek tüm toplumun, bahsi geçen konularda belirli bir düşünme potansiyelini eyleme geçirecek belirli bir bilinç düzeyine varmış olmaları beklenir. Bu düzey sadece eğitim ile elde edilemez. Toplumsal değişim veya evrim belirli bir zaman süreci ile ilgilidir. Bu zaman sonucundaki hedeflerin doğru tarifi bizim konumuzdur. Hedeflenen, gelenek, görenek süreçindeki olumlu değerler yitirilmeden bu değerlerin yeni gelişimlere transfer edilmesidir. Yukarıdaki konularda standart gelişimi sürecinde bazı mekânların rolü diğerlerinden farklıdır. Mimarın rolü en önemlilerinden biridir. Ancak rolde öncelik bu mekân gubundan bir talebin olmasında mı? Yoksa bu gubunun kendisinden bir örneklemeye olgularında mı? Şeklinde düşünülebilir. Ama bızce her iki yol da denenmelidir. Tabii ki talebin doğru çizgide gelişimi iyileşme sürecini hızlandıracaktır.

TARİHSEL TEMELLER

Türk toplumu geçiminde, siyasal, sosyal, ekonomik, psikolojik yaşantı tarzlarıyla bazı özellikler sergiler. Bunu anlayabilmek için Türkiye'nin tarihsel gelişimini dikkatli şekilde incelemek ve ondan sonra sosyo-ekonomik, politik çizgilerle çevre ve onun içindeki mimari gelişimlere bakmak daha doğru olur. Türkler Orta Asya'da ve Anadolu'ya geldiklerinde hep göçebe yaşamışlardır. Sonraları Selçuklar ve Osmanlılar zamanında da dinsel etkilerle yapılaşma (dinsel yapılar hariç) çok gelişmemişir. Bunda toplumu yönetenlerin de olumsuz etkileri vardı.

Örneğin Osmanlı yönetiminde toplum bir teba niteliğindeydi. Her şey Padışaha aitti. Mülkiyet olmayınca ortaya bir talebin çıkması da söz konusu olmadı. 1920'de Cumhuriyetin kurulduğunda, bu anlayışın evrimsel, kendiliğinden gelişim yaklaşımı Atatürk devrimleriyle, hür davranış, üretme ve başarma içgüdüsel toplumda yer etmeye başladıkça çevre ve yapı standartları talep de gelişti. Böylece Cumhuriyetin ilk döneminde hem devlet yapılarında, hem kent dokularında hızlı değişimler yaşandı. Ankara o döneme göre çok planlı bir kent olma yolundaydı. Bu dönemde elde edilen ilerlemenin önemi şimdiki bile az da olsa teknolojik aşamalar kullanan tasarımları varlığı ve Türkiye'nin Asya'ya benzer olmasından çok bir Avrupa ülkesi olması ile görülmektedir. Ama Atatürk'ün ölümünden, özellikle de 1950'lerden sonra, gelişen farklı sosyal yaklaşımlar, bireysel şartlanmalar akılcı davranışları çok sınırlamışır. Hızlı gelişimin, biçim-öz kılışının doğal gelişim sürecini aşmış olması Atatürk'ün etkilerine karşı sosyal gelişim ile birlikte çarpık yapılaşmayı da oluşturmuştur. İçin en ilginç yönü Atatürk'ün bireyler için özel davranış becerileri kazandırma çabası da hala anlaşılabilir. Ne zaman bireysel ne zaman toplumsal davranışın öne çıkmasının gerekeceği de açık olmadığından in-

Şekil 1: Evrimsel ve hızlı değişimin karşısında toplumsal yapılar

Şekil 2: Gelişmiş - gelişmemiş refleks davranış standartları

sanlar kararsız ve tutarsız bir kase sürüklediler. Ama bütün bu olumsuz süreçte rağmen Türkiye bölgesi içinde fiziksel çevre gelişimi ile sosyo-psikolojik yaşamın paralelliklerini en çok sağlıklı örneklerden biridir. Devrimlerin toplumsal-sosyal standartları hızlandırması söz konusu olsa bile, evrim-devrim ilişkisinin doğal yapısı sonucu, zaman zaman tutucu sistemler öne çıkmayı başarmaktadır. Bütün bu gerekçeler sağlıklı veya sağlıklı toplum yapısı ile bu yapının çevre ile mimari tasarımı ve yapılaşmaları etkilemelerinin incelenmesinin çok önemli olduğunu göstermektedir. Örneğin; 19. yy. Osmanlı kent merkezinde Tanzimatın getirdiği yeni bürokrasi sonucu, artık devlet işleri askeri sınıf üyelerinin konaklarında görülmüyordu. Bu işlevler konutan terk edilmiş kent merkezinde yer alan devlet dairelerinde görülmeye başlanmış. (Tekeli, s. 881)

TOPLUM VE BİREYSEL DAVRANIŞ

Toplum: Bir toplumda bireylerin yaşantılarının çok boyutlu sistemi, onların ilişkileri, her tür ayetleri, üretim süreçleri, bizi sosyal, ekonomik, psikolojik boyutlara taşıyacaktır. İşte bunlar da asıl konumuz olan çevre ve mimari konusunu özünü toplu davranışların kalıtsal sonuç olduğunu yani költürü oluşturur.

Bireysel davranış: Bilinçli veya kendiliğinden oluşan bireysel davranışın bahsettiğimiz söz konusudur. Bu davranış, her iki halde de standart yapılaşmayı doğrudan etkiler. Eğer bireysel davranış sınırlarımızı toplumsal değerlerin negatif etkilenilebileceği sınıra ötesine geçmiyorsa herhangi bir sakınca yoktur. Ancak tersi olursa bugün gördüğümüz çarpık çevreyi yaratabiliriz. (Şekil 3) Örneğin Türkiye'deki kentsel yapılaşma dokusu bu durumdaki olumsuz yönde etkilenmiştir. Kişiler kendi bireysel çıkarları için her tür bilimsel sınıra veya sınırlayıcı özelliği zorlayabilmektedir.

Türkiye'de, özellikle toplu konut alanlarında yoğunlukla çok katlı yapılaşmaya gidilmesi bazı önemli problemleri de beraberinde getirmektedir. Çok değişik sosyal alt yapı olan sivil ve oranın değişik yaş ve statüdeki bireyleri çoğu kare apartman içindeki diğer bireylerle sosyal iletişim içinde değildirler. Ortak yönetim kararlarının oluşturulması ve onlara uyulmasını beklemek söz konusu olmadığı için de üretilen mekânların rasyonel kullanımından bahsetmek zordur. Örneğin; merdiven, asansör, dolap alanları vb. mekânların temiz kullanımında yetki ve sorumluluk dengesinden bahsedilemez. Yapılanı kullanın, muhafaza veya bakım konularında da olumlu beklentiler söz konusu edilememektedir. Örneğin yapının genel mimari karakterini korumaya yönelik en ufak girişimler bile bireysel çıkarlarla kolayca yer değiştirebilmektedir.

Toplu yaşamda mimarinin tanımladığı bazı değerler zaman içinde kullanım hataları sebebiyle aşınma veya yok olma durumuna gelmektedir. Bu duruma en iyi örnek mahremiyet (privacy) olabilir. İnsanların bireysel davranışlarındaki geleneksel negatif izler, ortak kullanım alanlarından doğu yararlanamama sonucunu doğurmaktadır. Örneğin yan açık alanlar, balkon ve teraslar, bu problem nedeni ile dil yitimi veya kayıp alanlar olarak tanımlanabilir. İşin ilginç yanı insanları kullanmayı öğrenmemekte ısrar ettikleri bu mekânları talep etmeden vazgeçmemeleridir.

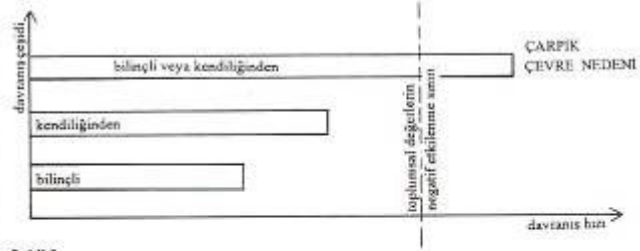
Toplumsal Değişim: Değişim doğanın kendi dengesini oluşturan önemli özelliklerdendir. Değişimin gerçekleştiği herkesin kabul etmesine karşın bu değişimin bazılarıca olumlu değerlerini olumsuz bulması mimarinin konusudur. Çünkü tasarım bazı şeyleri değiştirme süreci için bir araçtır. Başarısı ise olduğunca çok yitimi olumlu bulunan iparık standardıdır. Peki bu standardı etkileyen faktörler nelerdir. Bunları toplu olarak değerlendirince görürüz ki bazı değerler değişimi engelleyen, bazıları ise ona hız katan özelliktedirler. İşte bu noktada asıl temel hedef ortaya çıkmaktadır.

Gelenek, Gürenek ve Çağdaşlık: Fiziki çevre ve mimari açılarıdan geleceğe sonuna kadar sahip çıkma tehlikesi ile geleceği tamamen reddetmek tehlikesi vardır. (Hoodbhoy Pervez) Eğer değişim sonunun olumlu gelişimi ifade etmesi söz konusu ise, bunun zaman boyutu ile çakışan ifadesi "çağdaşlık" olmalıdır. Bu hedefle varlığını değişim sisteminin değişimine direnen yapısı sağlıklı gözünde asılacaksa, bunun için onu oluşturan değerlerden yani "gelenek-gürenek"lerden tamamen kopmasının beklenmesi yerine, o değerlerin olumlu yönlerini geleceğe taşımasını istenmesi gerekecektir. Böylece hem denenmiş pozitif değerler birikimi kaybedilmemiş olacak hem de yeni değerlere kolayca sahip çıkılmasının toplumsal engellerle karşılaşmaması sonucu elde edilebilecektir. Bu konu tasarımın yaratıcı yapısı için de geçerlidir. Yaratıcı yoktan yaratma süreci gibi düşüncük öyle bunun içinde yaratıcının boyutsal aktivitesine bağlı bazı değerlerin bulunması kapılmazdır. Ama asıl önemli olan bu kalıntıların gerçekten özümsemiş değer olup olmadığının öz kontrolümüzden geçirebilir geçiremediğimiz konusudur. (Şekil 4)

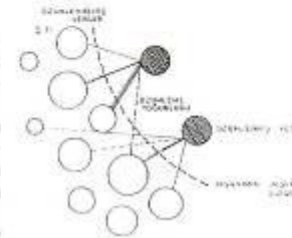
Bu anlatımlara makro örnek olarak, Ankara ve Adana'da geçmişte atılanın başla inşa ettiği cami kütüphanelerin, bir kabuk strüktür malzemesi olan betonla nasıl kopya edilmeye çalışıldığı; veya Anadolu insanının evlerinde abayevın banyosu gereksinimini karşıladıkları dolap içi gusul yerlerinin zamanımızda bir gereksinim değişimi sayesinde unutulması verilebilir.

ETKİLEŞİM

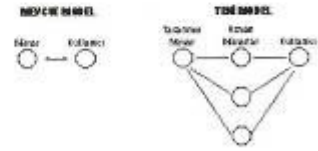
Varolanlar her ortamda, etkileşimin kaçınılmaz özellikleri bulunmaktadır. Örneğin Anadolu insanı kendinden önceki birçok medeniyetten etkilenmiştir derken etkileşimin daima devam etme özelliğini de anlatıyor.

Şekil 3

Şekil 4

Şekil 5

Bu özellikler bütün yönleriyle bilinerek nitel ve nicel olarak evrim analiz edildiğinde elde edilen bulgular, hayatımızın her aşamasında kullanılabilecek, yaşamımız olumlu düzeyde kazanımdır. Bize bu durum insanlığın varmak istediği özellikler içerir. Çünkü aslında, benliğimizi oluşturarak, ona, kullanışlı, dinamik, devingen, renkli nitelikleri kazandıran yapısal özelliklerle etkileşimin doğal işleyişini oluşturan özellikler büyük bir uyum düzeni sergilemektedirler. Bu uyum değişiminin bir zamana bağlı olarak gelişebileceğini ortaya koyar. Ancak tasarımcı mimarların bu uyumu anlamaları ve bunun sınırlarını zorlamamaları beklenmelidir diye düşünüyoruz. Örneğin bir sanat eserinin doğadan etkilenme prensipleri önceden sanatçılar tarafından kullanılarak uygulamaya yapıldığında özgün eser standardında büyük bir gelişme olması kaçınılmazdır.

Çevre ve İnsan: Çevre, yukarıda açıklanan anlamda analiz edilerek, sonuçları kullanılmadığı için bazı değerlerinin yarın insanları kullanılmaya sunmamış oluruz. Bir mimari tasarımcının kararları, bu kararların çevre ve insan faktörlerinin beraberliğini tanıdığı ve onları kullanım dengesini oluşturduğunda süreci olumlu varsayılmalıdır. Örneğin güneş ışınını üretilen mekânlarda çevre ve insanla ilişkisindeki denge, hem çevrenin hem de onun parçası olan insanın beraberliğinin ve etkileşiminin kabulü koşulu ile tasarlandığında gelişebilir. Eğer üretilen mekân veya mekânlar grubu çevre dengelerini bir kenara bırakan özelliklere sahipse, o zaman dolaylı bile olsa güneşin çevre ile olan dengesine yapılmış negatif etki, kendisini başka bir aşama veya boyutta insanlığa karşı ortaya koyacaktır.

Mimari Çevre: Çevreyi ele aldığımızda doğal ve yapay çevre farklılığı en çarpıcı şekilde görülür. Bu kadar kesin ayrımı ekolojik problemleri de beraberinde getirdiği apaktır. İşte bu noktada mimari tasarım ikeleni paralelinde bu yanlışlığı kaldırma eğiliminin yeniden ele alınması gerekir. Mimari çevre, yapay olmasına karşın, doğe doğayla bütünleşen doğru tasarım çözümlerinde meslek tasarımı, doğal dengayı koruma çabası sonucunda çevrede olumlu sayılabilecek gelişimler elde etmiştir. Ancak insanın bu konuya hala tereddütlerle yaklaşması ve mimarlara güvenmemesinin temelinde mesleki davranış hatalarından olduğu şüphesizdir. Bu konuda kendimizi suçlamalıyız çünkü elimizde olumlu mesleki fırsatlar olduğu halde bunları değerlendirmiyoruz.

Örneğin; yapıları çevreye atılmış görünümünü yerine onları çevrenin parçası olarak tasarlamalıyız. Büyük mimarlarımızdan Vedat Dalokay bir binanın toprağa otururken veya göğe çıkarken mutlaka özel bir nitelik kazanması gerektiğini söylerdi. Hatta binanın toprağa ilişmesini anlatırken onu eğilim kaldırarak çime oturan bir koca benzetmekteydi. Apartmanlarda kal planlarındaki hatalı kararlar nedeniyle toprağa kadar inen balkon çözümlerine çok kızardı.

Nitel ve Nicel Boyut: Bir çevrede yer alan yapılaşma niteliksel özellikler olarak çok olumlu tasarım kararları içerirler. Ancak seçilen yoğunluk veya onun orantısız karar yanlış, sonuçları değerini negatif yönde etkileyebilir. Bu durum Türkiye'de özellikle toplu konut çevrelerinde çok açık olarak izlenmektedir. Birim konut veya konutluk üniteleri yaratabilken çevre ilişkileri olarak rasyonel gözyü yakaladılar da, bölge ölçeğinde çok sayıda tekrarlansınan, arzulanan kaliteyi gözelemediler. Örneğin Türkiye konutları ayrılabileceği arazi miktarı olarak rahat sayılabilecek büyüklüklere sahiptir. Ama oluşan sağlıklı spekülatörler sonucunda çok yoğun yerleşmeler, çevre-yapı dengesini nicel açıdan olumsuz etkilenmektedir.

HEDEFLER:

Yukarıda sunulmaya çalışılan kriterler incelendiğinde açıkça görülmektedir ki; insanlık 2000 yılına girerken, biz mimarlar, mesleğimizle ilgili bazı yeni hedefler ve bunlara bağlı bazı yeni çalışma prensipleri ortaya koyabilmeli ve bunları süratle dinamik şekilde uygulamaya geç-

Kocatepe Camii - Ankara

"Geçmişte taşla inşa edilen cami kubbeleri günümüzde betonla kopya ediliyor."

rebilmeyiz. Bunlar özdele sıraladığımız:

- Mimarlık, eğitim sisteminin başlayarak uzmanlaşmaya önem veren bir bilim dalı olmalıdır. Bireysel çalışmanın özendiriciliği, çizgiden ekip çalışmasının avantajlarının anlatıldığı çizgiye sığırmasının tamamen doğru olduğunu iddia etmek çok kolay değildir. Bu süreçte yer alan tasarımcı, araştırmacı, uygulayıcı mimar ayrımları incelenmeye çalışıldığında zamanımızda uygulanan yapılaşmaların yarattıklarını açıklayabilecek bazı önemli özellikler ortaya çıkmaktadır.

Bu uzmanlaşmada mimar, Rönesans veya Bauhaus zamanlarındaki bireysel davranan, yaratıcı, yaratıcı ağırlıklı özelliğini, bilimsel verileri özümseyerek kullanabilecek nitelikteki yardımcıları ile geliştirerek uygulamaya yönlendirecek, tasarımcı mimar, usta-çırak ikiliği ile tecrübenin doruğuna ulaşarak, sezgisel becerilerini de doğaya uyum için kullanabilecek kişilikte, mesleği konusunda hiçbir kimseye veya makama taviz vermeyecek hukuki güçte bir uzman olmalıdır.

Araştırmacı mimar, mesleğin verilerini topluma ederek, onların doğru taleplerini oluşturmaya çaba sarfeden, toplumun bu verilerini bilimsel derlemeler şeklinde tasarımcı mimara aktaran bir komandır. Zaman içinde belki de bir sosyal bilim, diğer mühendislik bilimleri ağırlıklı iki dala da ayrılabilecek özellikte düşünülebilir.

Mimar ile ilgili bütün ölçülebilir değerleri bir mühendis kadar detaylı matematiksel boyutlarda inceleyebilen, uygulanan ürünlerde test ederek değerlendirebilen bir birikim, uygulamalarda daha çok sayıda veri kullanmayı sağlayacağından, ileride yapıların endüstriyel üretim yöntemlerindeki gelişmeyi de beraberinde getirecektir.

Yapının tasarımdan üç boyutlu yaşayan bir organizmaya dönüşümü, çok yönlü ve çok sayıda uzmanlık alanına kapsayan bir süreçtir. Bu süreç içinde organizasyonu gerçekleştiren şef bizzat uygulayıcı mimar, olmalıdır. Çünkü çok sayıda parçadan oluşan yapıya aşama aşama belirli bir düzende gerçekleştirme ayrı bilgi ve beceri gerektiren bir uzmanlık alanıdır. Bu alanın niteliklerinin yukarıdaki tasarımcı ve araştırmacı dallardan ayrılması gereken özellikleri olmalıdır.

Bütün bu önerilen ayrımlara karşın çevre ile toplum yapısı etkileşiminin olumlu sonuçlarının sağlandığını söyleyebilmemiz ancak belirli bir uygulama sürecinden sonra söz konusu olabilir. Çünkü toplumun bu değişimlerin özünü algılaması, benimsemesi ve bunları kullanma hale gelmesi, belirli somut gözlemleri oluşturacak pozitif uygulamaların gerçekleşmesi sürecine bağlıdır.

Biçim ve Öze: Mimarlık hareketini sosyo-politik veya sanatsal akımlardan ayırmak ve onlardaki değişimin paralelinde bir gelişimi ön görmemek söz konusu değildir. Rationalism veya Pozitivizm akımlarında mimarlık belirli tesisler altında kalmış, hafta bazen moda konusunda olduğu gibi bu tesisler çok aşırı öz de kazanabilmiştir.

Mimaride tasarlanan bir ürün gerçekleştirilinceye ve kullanışa açılınca kadar bazı değerlerini düşünmek söz konusu olabilir. Ama onları hissetmek, algılamak olanağımız yoktur. Bu nedenle de saptanan bir mekanın özelliklerinin içinde yer alacak işleve yeterli olup olmayacağı, tasarlanan biçimin öz ile ilişkisinin dengesi hep belirli varsayımlara dayanmaktadır. Zamanımızda tarihi bir yenileme tasarımı sadece biçimin öne çıktığı durumlar, korumacılık adına belki kabul edilebilir. Ama sadece belirli biçim kaygısı ile iklim tesislerini varsaymadan açılan büyük pencere boşlukları veya sadece sıts otusun diye cepheelerde yer alan cumbalar, ne kadar öze dönük tasarlanıyorlar?

Demokrasi: Zamanımızda demokratik dayanak standardımız, toplum yapısı ile çevre ara-

sında olumsuz etkileşimleri ortaya çıkarmaktadır. Bir üretilmiş rol alan herkes aynı düzeyde kültürel birikime sahip olmadığı için çevremize baktığımızda birbirine saygısız, toplumsal bilinçten uzak, bireysel davranışların ürünü birçok yapı veya yapı gurubu algılayabilmekteyiz. Demokratik davranış, hürriyetle aklılığı birarada ele alan ve başkasına ve çevreye zarar vermeyi ana davranış olarak benimseyen bir dize sahiptir. Bu nedenle demokrasiden ödün vermemek adına onu yönlendirecek ortam hazırlayan yapısal çarpıklığa nasıl göz yumabiliriz? Tabii ki öncelikle mimarların bu gelişime karşı çıkmaları mesleklerinin geleceği açısından çok önemlidir.

PRATİK:

Düşünce sistemimizin toplam değer yargıları oluşturabilmesi için hem teorik, hem de pratik yaklaşımlar yapmamız gerekmektedir. Özellikle mimari tasarım ve uygulama ortamları gözlemlenirken, pratik yaklaşım, üç ayrı grup halinde ele alınabilir.

Uygulama Süreci: Bu süreç içinde, devamlı olarak değiştirilen bir çevre söz konusudur. Eger bu değişim, insan psikolojisine uygun, onun konfor şartlarını geliştiren özellikte yenilikler sergiliyorsa pozitif değerli derelir. Ancak zamanımızda, özellikle Türkiye'de bir türlü bitirilemeyen ve çevreye çok büyük kirlenme yükleri getiren bir yapılaşma mimari-toplum ilişkisini pek olumlu etkilememektedir. Yeterli olmayan mimari çözümler, fiziksel ve psikolojik gereksinimleri karşılayamamaktadır. Örneğin bir arabanın üretimini görmeyen onun son şeklini algılayan insanların endüstriyel ürünlere ilgisi, yapıya ilgisinden çok farklı olmaktadır.

Kullanma Süreci: Üretilen mekanların ayrı ayrı kişilerin bireysel ilgileri, beğenileri paralelinde kullanılması yaklaşımı her zaman doğru sonuç vermemektedir. Çünkü iç mekanları ne kadar kaliteli olursa olsun, yanı açık ve açık mekanları birbirleri ile aynı çevreye paylaşılan için, bir üretilmiş hatalı kullanım olumsuz yönde etkileyebilecektir. Örneğin aynı blok içinde farklı boyanmış veya farklı özellikte balkon kullanımı söz konusu olduğunda, bunun toplumsal algılaması açısından oluşturabileceği estetik, ruhsal problemler çöktür.

Yenilenme Süreci: Kent ölçeğinde veya en azından bölge, hafta ada bazında benzer ömür olan malzeme ve teknoloji kullanımı özendirilmediğinden yapıya yenilenme işlemleri hukuki bir süreçle bağlanmadığından, yenilenme bireylerin kişisel karar ve becerileri ile gerçekleştirildiğinden çevresel standart bozulmaları kaçınılmaz olmaktadır. Özellikle Türkiye'de bu problem kültürel tarihlere bağlı olarak daha da kötü sonuçlar doğurmaktadır. Eger yeterli önlemler alınmazsa, özellikle toplu konutta birlikte oluşan, kat mülkiyeti, çok yakın bir zamanda, önemli sosyo-ekonomik problemler doğuracaktır.

SONUÇ:

Yukarıdaki çalışmada ortaya konan gerçeklerden hareketle söylenebilir ki; toplum yapısı ve bundaki değişimlerin mimari çevreyi etkilemesi kadar bunun tersinin yani mimari yapıdaki değişimlerin de toplum yapısını değiştirmedeki rolü açıktır. Şimdiye kadar, özellikle Türkiye'de bütün mimarların bu karşılıklı etkileşimi gözledikleri, kavradıkları ve bulgularını bireysel tasarımlarında kullandıklarını söylemek çok zordur. Eger kullansalardı, evrimleşen değişimin yavaşlığına bilerek devimler ortaya koyan Atatürk'ü izleyerek Osmanlı'dan sonra yeni Türkiye'yi daha uyumlu ve düzenli tasarlanacak yapılar ve çevrelere kavuşturabilirlerdi. Bu etkileşimin özellikleri daha derinine araştırılacak ortaya kondukları, mimari çevrenin ve giderek tüm çevrenin optimum ekolojik değerlerle birlikte daha doğal bir standarda kavuşturulması paralelinde pratik ve ekonomik şekilde korunmasının sağlanacağına inanmaktayız. Bu konuda, mimarların bugün içinde buldukları olumsuzluklardan kurtularak, temel mesleki standart değişimlerini süratle gerçekleştirebileceklerini ummanın fazla iyimserlik olmadığını düşününüz.

REFERANSLAR

1. Aköz, Sevgi, Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler, *Türkiye Anskiopeidi*, 4. cilt, 1988
2. Cüceloğlu, Doğan, "Üniversitelerde Bilim, Teknoloji ve Toplum Kürsüleri" *Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi*, 6/1990
3. Doxidis, Constantinou A., *Architecture in Transition*, Hutchinson & Co.Ltd. New York, 1968
4. Epi, Feyyaz, BALAMIR Aydın, "Üniversite Eğitiminin Neresindeyiz?" *Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi*, 6/1990
5. Epi, Feyyaz, *Community Culture and its Reflection on Vernacular Architecture*, Three Case Studies: Turkish, Greek and Levantine Housing in Anatolia, *Architecture&Behaviour*, vol. 7, no. 3 p. 205-222 (1991)
6. Epi, Feyyaz, *Buca'da Konut Mimarisi*, ÖDTÜ, Ankara, 1987
7. Gülersoy, Çelik, *İstanbul Estetiği*
8. Hoodbhoy, Pervez, Çev. Ömer Kuleli, *İslam ve Bilim*,
9. Rapaport, A., *House Form and Culture*, Prentice Hall, Eaglewood Cliffs, N.J., 1969
10. Tekeli, İhan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, Türkiye Anskiopeidi*, cilt. 4, 1988

* Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü